

duje psychologické pochopení, a to nejen ve velkém (stát, třídy atd.), nýbrž i v malém, nehotovém, stále se měnícím utváření společnosti – neboť jsou to hlavně motivy, pocity, myšlenky, tužby individuí, které navzájem společensky působí. Ale toto pochopení sociálních skutečností nečiní ze sociologie jen nějakou kapitolu psychologie. Simmel se domnívá, že v astronomii a chemii je sice odhalování a následné promýšlení každé astronomické či chemické pravdy událostí vědomí, ale přesto se tím nestává součástí psychologie, nýbrž nadále patří právě do astronomie (atd.), neboť tyto vědy jsou konstituovány nikoli duševními procesy, nýbrž jejich obsahy; a tak tedy má být i sociologie vedle psychologie samostatnou vědou: v tomto smyslu prý stojí oproti astronomii a vědám o vnější přírodě.

Nechci se zabývat tím, zda jde o rozdíl stupňovitý; skutečnost jasně ukazuje, že člověk je se svým individuálním vědomím členem společenského celku. Tím se stává vztah mezi psychologii a sociologií obzvlášť intimním – to, jak má být tento vztah věcně a metodologicky určen, závisí pak na tom, jak je chápán vztah mezi individuem a společenským celkem.

Simmel se dotýká v exkursu o sociální psychologii těchto otázek poněkud blíže. Odsuzuje mysticismus, který fantazíruje o „duši národa“, „vědomí společnosti“ či „právu času“, a proto pro něj není sociální psychologie nějakou kolektivní psychologií, nýbrž individuální psychologií, které je užito v sociální oblasti. K tomu, abychom pochopili všechny aktivity individua v jejich jednotě, nemusíme předpokládat nějakou jednotnou psychickou příčinu, tedy žádného „sociálního ducha“. Je jistě vhodné objasnit, jak je individuum pod vlivem společenského okolí psychicky činné, ale i toto vysvětlení je záležitostí individuální psychologie.

Simmel zde vyzdvihuje zejména ty otázky, které označuje jako statistické a etnologické.

Nakonec přistupuje Simmel ke vztahu sociologie k teorii poznání a metafyzice. Formuluje nejdříve otázku po podstatě teorie poznání a metafyziky sociologie. O teorii poznání není mnoho co říci: sociologie se zakládá stejně jako každá věda na teoreticko-poznávacích, noetických pojmech, ty jsou pak v sociologii užity a proto tedy existuje teorie poznání sociologie. Může to platit v tomto úzkém vztahu a obecnosti, ačkoli musí být položena i otázka, jak se to má vůči logice, resp. metodologii, což by pak dále vedlo k otázce vztahu logiky a metodologie k teorii poznání. Řečeno ve shodě se Simmelem, existuje samozřejmě také logika, metodologie sociologie.

To všechno ale vede zákonitě k hlavní otázce, totiž jak Simmel vymezuje filozofii a které vědy pokládá za filozofické. Zůstaňme u metafyziky sociologie. Tato metafyzika má podle Simmela za úkol dovést svou vědu – sociologii – ke konečnému vymezení a uchopení souvislostí, určit vztahy pomoci pojmů a otázek, které „nemají žádného místa ve zkušenosti a bezprostředním předmětném vědění.“ Zde lze rozlišit dvě úlohy. Pojmem „stupeň poznání“ lze vyjádřit míru neuspokojení z fragmentárního charakteru jednotlivých poznatků – jednotlivé poznatky pak člověk doplňuje a zceluje spekulativními prostředky. Druhá „metafyzická funkce“ má být zaměřena na jinou „dimenzi bytí“; je totiž možné totéž vyjádřit jako smysl nebo účel, jako absolutní substanci mezi relativními jevy nebo také jako hodnotu nebo náboženský význam. Zde vyvstávají otázky jako například – je společnost účelem lidské existence, nebo je jen nějakým prostředkem pro individuum? Je možný a existuje nějaký metafyzicko-náboženský význam celku, úhrnu, celost-

nosti [Gesamtheiten], nebo jsou významy vyhrazeny pouze individuální duši? A zajisté otázky další.

Simmel tyto otázky pokládá za veskrze filozofické. „Je možné filozofii samu uznat či neuznat jako vědu: není však žádného důvodu pro to, aby se filozofie společnosti v souvislosti s ustavováním nějaké speciální vědy – sociologie – jakkoliv zbavovala těch výhod či nevýhod, jež vyplývají z její příslušnosti k filozofii vůbec.“

Věřím, že se mi podařilo natolik popsat onu pojmovou výbavu, která je Simmelovi vlastní, abych mohl říci alespoň to, že jeho vymezení a určení jsou veskrze neprecizní, nepřesná. Krátce řečeno – Simmel směšuje německé, resp. kantovské pojmání filozofie (pro metafyziku je zkušenost nemožná!) s pojmáním francouzským, pozitivistickým. Metafyzika je ztotožněna s filozofií; ale tím, že je metafyzika nebo filozofie současně ztotožňována se sociologií, vyvstává otázka: pokud sociologie = filozofie společnosti, čím je potom dle uvedené definice filozofie (= metafyzika) společnosti?

Filozofie společnosti (též „sociální filozofie“) je Simmelovi někdy pouze jiným označením pro sociologii, na mnoha místech je však pojem filozofie společnosti od sociologie ale odlišen.

Budiž jen krátce poznamenáno, že Simmel ztotožňuje metafyziku taky s náboženstvím nebo je uvádí do velice nejasného vztahu – a to všechno k jasnému vymezení sociologických pojmů sociologie nijak zvlášť nepřispívá.

Tato popletená terminologie může být dokonce obohacena ještě o vztah k „teorii poznání společnosti“. Tím je míněna teorie poznání sociologie, avšak v trochu jiném smyslu, než bylo uvedeno výše. V jednom exkursu je totiž nadhozena otázka: jak je možná společnost? Tedy opět Kant. Simmel hledá „apriori“, které má umožňovat a formovat empirickou strukturu jednotlivého jako společenského bytí – Simmel se ptá, jak je možná společnost vůbec jako nějaká objektivní forma subjektivních duší.

Toto „apriori“, které Simmel vyzdvihuje, je, jak sám ukazuje, pouze částečně podobné kategoriím Kantovým; jeho apriori není možné označit prostě nějakým jednoduchým, výstižným slovem, jako je tomu v případě kategorií Kantových – Simmel dodává sám, že se u jeho apriori nejedná přísně vzato o poznání, nýbrž o praktické procesy a konstelace jsoucna. A přesto – apriori! Není možné lépe ilustrovat tyto noetické [erkenntnistheoretische] nedostatky, které vznikají při analogizaci s Kantem, než těmito Simmelovými kvazi-kantovskými základními pojmy: Kantovy pojmy jsou užívány pro zcela jiné věci a pojmy. Vezměme jako důkaz jedno ze tří apriori, které Simmel jako příklad uvádí.

Člověk prý není zcela a výlučně společenskou bytostí, některé stránky jednotlivce ho naopak od společnosti oddělují – to však předpokládá druhou stránku jeho bytí, která je pozitivní podmínkou pro jeho účast ve společnosti. Každé individuum je určeno společností, zároveň ale stojí proti ní, je jsoucnem pro společnost i jsoucnem pro sebe.

Připusťme. Co je tedy zde oním apriori („sociologickým“ apriori)? Užívá-li Simmel kantovskou terminologii a říká, že takové apriori činí možnou formu empirické společnosti (věc je u Simmela formulována také poněkud jinak), pak je možné proti tomu zdůraznit, že užití pojmu apriori zde nemá vlastně žádného ospravedlnění. Společnost se skládá z individuí s individuálním vědomím a je možné pomocí pozorování a analýz zjistit, co je na individuu právě ono individuální a co je na něm sociální; je tak možné porozumět tomu, jak probíhá stávající proces zespolečňování individuí. Je však zcela

nejasně, co Simmel chce tímto způsobem navazování na Kanta získat – věc se tak totiž pouze zatemňuje.

Spokojím se ve svém referátu s těmito metodologickými poznámkami, jimiž mělo být doloženo, jak Simmel pochopil předmětnou oblast sociologie; další úvahy týkající se obsahu jeho knihy by vedly ke stejnému výsledku. Mohl bych říci o obsahu Simmelovy knihy mnoho pochvalného, jsou zde dobré a důležité úvahy o procesu zespolečenštění, o nadřizenosti a podřizenosti, o sporu a jiné; avšak ani v těchto jednotlivých úvahách není nijakého jasného členění látky, pojmy jsou přesně vymezeny jen zřídka, v každém případě způsobem ne zcela vyčerpávajícím. A tak čteme například exkurs o šlechtě; nikde ale není ukázáno, jak se šlechta, resp. aristokracie vyvíjela v různých oblastech a v různých směnných vztazích [Wechselbeziehung], nevidíme, jak souvisí pojem šlechty a vládnutí, speciálně jak se váže monarchie se šlechtou. Některé Simmelovy poznámky jsou ovšem dobré, oslovující, avšak neucelené, bez souvislosti s celkem, jedním slovem: zůstávají nerozčleněné.

Z němčiny přeložil Robert Šamánek, jazykově upravil Miloslav Petrusek

